

Dvije stotine i šezdeset godina kontinuiranog školstva u Velikoj Kopanici

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

Primljen: 16. 11. 2023.

Prihvaćen: 3. 2. 2024.

UDK

37.091(497.542)(091)

<https://doi.org/10.59549/n.165.1-2.1>

izv. prof. dr. sc.

Emerik Munjiza, u mirovini

Velika Kopanica

emunjiza@gmail.com

orcid.org/0000-0002-4135-4337

izv. prof. dr. sc.

Snježana Dubovicki

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

sdubovicki@gmail.com, sdubovicki@foozos.hr

orcid.org/0000-0003-4770-3371

Sažetak

Autori su istražili kontinuirani rad kopaničke škole u razdoblju od dvije stotine i šezdeset godina, između 1764. i 2024. godine. Istraživanje je longitudinalnog karaktera, a temelji se na relevantnoj literaturi i bogatoj izvornoj građi. Analiza i rezultati prikazani su deskriptivnom i *ex post facto* kauzalnom metodom.

S obzirom na školske sustave, rad kopaničke škole prikazan je unutar rada trivijalne, narodne elementarne, opće pučke, šestogodišnje, sedmogodišnje, osmogodišnje tipa A i B i osmogodišnje škole. Radi ujednačenosti u svim sustavima, praćene su iste kategorije: kopanička škola u odnosu na sustav: njezine specifičnosti, dosezi, uspjesi, ograničenja; školske zgrade, namještaj, učila; ravnatelji, upravitelji, direktori.

Ta se škola u kontinuitetu isticala u odgojno-obrazovnim rezultatima, a u pojedinim razdobljima i u izvannastavnim aktivnostima (učenička zadruga). Permanentno je bila otvorena za školske i zakonske inovacije kao i prema lokalnoj zajednici.

Ključne riječi: bogata programatska struktura; kontinuitet; medijska prepoznatljivost; otvorenost; tradicija

Uvod

Školstvo je rezultat općeg društvenog razvoja, ali i njegova nužna potreba. Tijesna je uzajamna veza između društvenog razvoja i njegovog školstva. Školstvo doprinosi društvenom razvoju, ali i društveni potencijal utječe na daljnji razvoj školstva. Ovisno o društvenoj razvijenosti, formiraju se različiti školski sustavi (Mijatović, 1995 i 1996; Varga, Peko i Vican, 2016). Školstvo, a posebno lokalno (mjesno) nije moguće objektivno valorizirati bez poznavanja općeg društvenog okvira i njegovog školskog sustava. U analiziranom razdoblju Hrvatska, a samim time i Velika Kapanica nalazila se u sastavu različitih društveno-političkih asocijacija (država), različitih društvenih uređenja, a uz to je bila teritorijalno razjedinjena s različitim pozicijama unutar istih državnih asocijacija (Munjiza, 2009).

U vrijeme utemeljenja prve trivijalne škole 1764. godine, Velika Kapanica se nalazila u sastavu Vojne krajine¹. Slavonska Vojna krajina formirana je između 1702. i 1750. godine. Vojna krajina bila je specifično područje, izdvojeno iz sastava Hrvatske pod direktnom upravom Ratnog vijeća. Kako bi mogla udovoljiti obrambenoj i proizvodnoj funkciji, temeljila se na autoritativno-hijerarhijskoj organizaciji kućnih zadruga. Kućna zadruga je u svakom trenutku morala osigurati dovoljan broj vojnika, krajišnika i proizvođača ratara (Nikolić, 2004).

Život i uprava u Vojnoj krajini organizirani su na strogoj vojničkoj disciplini i bespogovornoj poslušnosti. Za teže prekršaje predviđena je tjelesna kazna. Opisani društveni okvir imao je snažan utjecaj i na području školstva (Martinović, 1912). Vojna krajina je 1881. godine uključena u sastav civilne Hrvatske, pa time i u sastav Austro-Ugarske Monarhije, u čijem će sastavu ostati sve do kraja Prvog svjetskog rata. Između dvaju svjetskih ratova Hrvatska, pa tako i Velika Kapanica, nalazi se u sastavu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca odnosno od 1929. godine u Kraljevini Jugoslaviji, čija su temeljna obilježja jak centralizam, velikosrpski nacionalizam i hegemonizam. Po završetku Drugog svjetskog rata Hrvatska se po drugi puta našla u socijalističkoj Jugoslaviji, čija su osnovna obilježja bila radničko i društveno samoupravljanje, a samim time i samoupravljanje i na području školstva (Franković, 1958). U samostalnoj demokratskoj Republici Hrvatskoj samoupravljanje se napušta kao nepotreban relikv prošlosti i ponovno se organizira na načelima suvremenog građanskog društva, što ima snažan utjecaj i na području školstva.

---

¹ Prema *Popisu stanovništva i vlastelinstava u Slavoniji 1736. godine i njihove ekonomske podloge* Kapanica se nalazi u popisu naselja koja pripadaju Vojnoj krajini (Mažuran, 1993).

U uvjetima feudalnog društvenog uređenja i vojnički organizirane Vojne krajine, nije bila poželjna društvena inicijativnost i poduzetništvo. Analogno tome, bilo je organizirano i školstvo. Od škole, učitelja i učenika očekivala se: poslušnost, mirno sjedenje učenika bez vlastite aktivnosti, slušanje, pamćenje i doslovno reproduciranje. Škola i nastava temeljile su se na vanjskim oblicima discipliniranja, ali i na širokom spektru tjelesnog kažnjavanja (Zaninović, 1988; Munjiza, 2009).

Građansko društvo temelji se na inicijativnosti i poduzetništvu, što ima utjecaja i na organizaciju školstva i škola. Nova reformirana pedagogija traži aktivnu školu i aktivnog učenika. Kao rezultat tog zahtjeva, javlja se čitav niz reformskih pravaca u pedagogiji i školstvu. Svima je zajednički zahtjev samoaktivnost i samorad učenika. Doduše, novi reformirani školski pravci nisu šire zahvatili hrvatsko školstvo. Prepoznatljiviji su uglavnom u rijetkim izuzecima kroz ogledne škole². Ostale državne škole vrlo malo preuzimaju od reformskih školskih pravaca (Jakopović, 1984).

U SR Hrvatskoj uvodi se društveno i radničko samoupravljanje koje ima i snažan utjecaj u području školstva. Škola se organizira kao samostalna javna ustanova na različitim oblicima uprava i samouprava zaposlenika, nastavnika, roditelja i učenika. Poseban je naglasak bio na razvijanju učeničkog samoupravljanja kako bi ih se osposobilo za buduće proizvođače i samoupravljače. Kroz učeničke zadruge, kao proizvodna učenička društva, učenici su u prilici i da odlučuju o ostvarenom novčanom dohotku. U svim organima upravljanja i samoupravljanja snažno je prisutna i ideološka komponenta (Dubovicki i Munjiza, 2021; Munjiza i Dubovicki, 2022).

U Republici Hrvatskoj distancira se od svih oblika samoupravljanja kao nepoželjnog relikta prošlosti, pa se tako od toga distancira i u školstvu. Opći demokratski procesi višestranačja, tržišne ekonomije i poduzetništva osjećaju se i u školstvu. Kao poželjne sposobnosti ravnatelja posebno se naglašavaju njegove menadžerske sposobnosti. U početku se menadžerske sposobnosti određuju kao sposobnosti stjecanja dodatnih vlastitih sredstava kroz različite oblike donacija. Tijekom vremena dolazi do redefinicije menadžerskih sposobnosti i one se određuju kao sposobnosti ravnatelja da maksimalno koristi prostorne, materijalne, kadrovske resurse i da ih permanentno poboljšava (Dubovicki i Munjiza, 2021; Munjiza i Dubovicki, 2022).

Početno školstvo u Hrvatskoj vezano je uz IX. stoljeće i crkvene redove. Za svoje interne potrebe obnove svećeničkog kadra, crkveni redovi otvaraju škole koje tijekom vremena dobivaju i eksternu funkciju u pripremanju kadra za potrebe državne administracije. Gradske privatne škole otvaraju se zbog potreba novog građanskog

---

² Među oglednim i eksperimentalnim školama najpoznatija je ona koja je djelovala u Tuškani u okviru pokreta škole u prirodi. Uz nju su radile i ogledne škole u Zagrebu i Borovu.

društva obrtnika i trgovaca (Franković, 1958). Državno školstvo u Hrvatskoj vezano je uz prosvjetiteljsko vladanje carice Marije Terezije (1740. – 1780.) Carica Marija Terezija donijela je 1764. godine naredbu „... da se u svakom mjestu ili bar u svakoj satniji osnuje škola i namjesti učitelj (Schulmeister) njemačke narodnosti za popravak tog još uvijek surovog krajiškog puka i za odgajanje podčasnika za vojnu službu“ (Martinović, 1912, 81). Kako u to vrijeme nije postojao jedinstveni školski sustav, to je carica Marija Terezija taj zadatak povjerila Ivanu Ignjatu Felbigeru (1724. – 1728.)³. Felbiger je 1774. godine izradio novi školski sustav i predstavio ga kroz Opći školski red. Prema njemu, školski sustav sastojao se od trivijalnih, glavnih i normalnih škola (Cuvaj, 1910, knjiga 1).⁴

Obvezna državna škola u Hrvatskoj uvedena je 1874. godine prvim hrvatskim školskim zakonom, takozvanim Mažuranićevim zakonom. Navedenim školskim zakonom uvedena je obavezna četverorazredna opća pučka škola⁵ (Zakon o školstvu, 1874)⁶. Četverorazrednu pučku školu pod nazivom niža narodna škola zadržao je i školski zakon iz 1929. godine i kao takav egzistirati će do Drugog svjetskog rata. Po završetku Drugog svjetskog rata u desetak godina stvorena je jedinstvena narodna obavezna osmogodišnja škola. Osmogodišnja škola nastala je postepenim produžavanjem na šestogodišnju, sedmogodišnju ili spajanjem niže narodne škole i niže gimnazije. Zbog nedostatka stručnog kadra kraće vrijeme u selima su radile osmogodišnje škole tipa „B“⁷ (Zakoni o školstvu 1946., 1951., 1959.). U organizacijskom smislu, tako organizirano osmogodišnje školstvo ostalo je do danas, uz znatno širu i bogatiju programsku strukturu.

Za objektivno prikazivanje mjesne škole, njezinog razvoja, dostignuća, ograničenja pa i slabosti nužno je poznavati opće društveno-politički okvire kao i školske sustave.

---

³ I. I. Felbiger organizator katoličkog školstva u Njemačkoj i Austriji. Prema obrazovanju bio je teolog, a prema položaju opat u samostanu u Saganu, čime je i prema funkciji bio zadužen za područje školstva.

⁴ Trivijalne škole bile su elementarne, nalazile su se u sjedištima satnija ili župa i u njima je radio jedan učitelj. Glavne škole nalazile su se u manjim gradovima i u njima su radila dva učitelja. Normalne škole nalazile su se u sjedištima pukovnija. U njima je radilo više učitelja i u njima se mogao osposobljavati i početnički učiteljski kadar. U svim navedenim školama nastava se izvodila na njemačkom jeziku.

⁵ Četverorazredna opća pučka škola mogla je trajati pet godina jer je zakon omogućavao dva godišta četvrtog razreda.

⁶ U pozivima se upotrebljava opći pojam Zakon o školstvu uz odgovarajuću godinu, a u bibliografiji se nalaze puni bibliografski podaci.

⁷ Osmogodišnje škole tipa „B“ mogle su raditi i bez stranog jezika. Iz njih se moglo upisati samo u trogodišnje stručne škole.

Metodološki okvir

Područje i predmet istraživanja

Ovo istraživanje pripada području nacionalne povijesti školstva. Prema svojim je bitnim karakteristikama longitudinalno jer se bavi istraživanjem kopaničke škole u vremenskom kontinuitetu od dvije stotine i šezdeset godina, između 1764. i 2024. godine. Prema bitnim karakteristikama školskih sustava, istraživanje je obavljeno i prikazano unutar sljedećih razdoblja:

1. Utemeljenje i rad trivijalne škole između 1764./1765. i 1871./1872. godine.
2. Rad opće pučke četverorazredne škole između 1872./1873. i 1951./1952. godine
3. Rad jedinstvene narodne osmogodišnje škole između 1951./1952. i 2023./2024. godine

Zbog ujednačenosti analize i prikaza rezultata u svim razdobljima, praćene su iste kategorije:

1. Utemeljenje i rad ove škole u odnosu na postojeći školski sustav.
2. Specifičnosti i posebne aktivnosti ove škole, u odnosu na važeći školski sustav.
3. Školske zgrade, namještaj i učila.
4. Ravnatelji, upravitelji i direktori ove škole.

Ovo istraživanje temelji se na analizi pedagoške dokumentacije i hotimičnog sustavnog promatranja u kontinuitetu od 1951. godine do danas⁸. U istraživanju je korištena relevantna opća i pedagoška literatura, kao i bogata arhivska građa škole (spomenice škole, matične knjige, imenici, godišnji i polugodišnji planovi i izvještaji, zapisnici organa upravljanja i samoupravljanja, kontrolne knjige pregleda). U analizi i prikazima rezultata korištena je deskriptivna i ex post facto kauzalna metoda. Deskriptivnom metodom opisane su i objašnjene navedene kategorije, a ex post facto kauzalnom metodom utvrđene su veze između općeg društveno-političkog okvira, školskih sustava i ove škole.

Rezultati istraživanja mjesnih škola pored opravdanosti i korisnosti za lokalnu zajednicu imaju određeno značenje i pri pisanju sintetizirane opće povijesti školstva.

---

⁸ Jedan od autora je uz rad ove škole vezan od 1951. godine. Između 1951. i 1959. godine bio je učenik ove škole. U ovoj školi radio je na mjestu nastavnika, pedagoga, ravnatelja i knjižničara između 1964. i 2001. godine. I sada je prisutan kao vanjski suradnik u njezinom radu, stoga možemo reći da je i promatranje u kontinuitetu prisutno od 1951. godine do danas.

Rezultati istraživanja i rasprava

Utemeljenje i rad trivijalne škole između 1764./1765. i 1871./1872. školske godine

Utemeljenje i rad škole u odnosu na postojeći školski sustav

Utemeljenje i rad ove škole treba tražiti i vrednovati s obzirom u uvodu navedenu naredbu carice Marije Terezije iz 1764. godine da se u sjedištima satnija ili župa otvaraju škole. Utemeljenje kopaničke škole treba tražiti između 1761. i 1765. godine. U prvim službenim crkvenim vizitacijama iz 1730. i 1746. godine nema podataka o postojanju škole i učitelja. Ni u sljedećoj crkvenoj vizitaciji iz 1757. godine nema podataka o školi i učitelju, ali se navodi bilješka o uočenoj potrebi otvaranja škole. Tadašnji službujući svećenik otac franjevac Nikola Čurić (1756. – 1758.) izjavljuje da je voljan u svom stanu bez naknade poučavati djecu, no da za to još nema interesa (Sršen, 2011).

U sljedećoj crkvenoj vizitaciji iz 1761. godine još nema podatak o školi, ali se o potrebi njezinog otvaranja ozbiljnije razmišlja. Raspravlja se o potrebi gradnje školske zgrade i učiteljskog stana, kao i o trošku za izdržavanje učitelja. Govorilo se o podacima prema kojima bi za izdržavanje učitelja bilo potrebno osigurati 3 forinte po učeniku/kući i desetak kola drva godišnje. Pozvani mještani izjavljuju da je to za njih još uvijek preveliki trošak i da o otvaranju škole trebaju još dodatno razmisliti (Sršen, 2011).

Crkvena vizitacija iz 1765. godine potvrđuje postojanje škole i rad učitelja. U školi radi učitelj Francisko Klucho (1764. – 1775.) s kojim su mještani sklopili ugovor o međusobnim obavezama i pravima. Mještani će učitelju osigurati stan, ogrjev, godišnju plaću u iznosu od 70 forinti i 4 kilograma pšenice i kukuruza po učeniku. Za uzvrat učitelj će valjano poučavati njihovu djecu (Martinović, 1912).⁹ U navedenoj vizitaciji navodi se i podatak da je škola otvorena nakon trogodišnjih priprema. Kako znamo iz ranijih vizitacija da su ozbiljnije pripreme oko otvaranja škole počele 1761. godine iz čega slijedi da je škola počela s radom 1764. godine. U potvrdi navedene teze u daljnjem tekstu navode se daljnji izvori i dokazi.

---

⁹ Iz godišnje plaće od 70 forinti i navedenog troška od 3 forinte po učeniku moguće je zaključiti da je kopanička škola pri osnutku imala oko dvadesetak učenika. Ovaj podatak potvrđuje crkvena vizitacija iz 1769. godine u kojoj vizitator navodi da je 25 učenika ispitao vjeronauk.

Matija Antun Reljković (1732. – 1798.) u svom djelu *Fabula od mlinara i njegova sina*¹⁰ piše o pripremama i otvaranju škola u Lukačevom Šamcu i Kopanici:

„Jer Slavonci moliše gospodu,
Kojano su od vladanja stupi,
Pak im takvi dadoše slobodu,
Pravit skule baš u svakoj župi.
Kopanica i Lukačev Šamac,
Ponose se što su započeli.“

(Reljković, 1994, 131)

Reljković je vjerodostojan svjedok i valja mu vjerovati. Reljković je u vrijeme navedenih događanja kao krajiški časnik boravio na području sikirevačke satnije, gdje je nadzirao radove na savskom nasipu između Ruščice i Sikirevaca. Moguće je da je Reljković sudjelovao i u pripremama pri otvaranju kopaničke škole. U razgovorima oko otvaranja kopaničke škole, 1761. godine, navodi se podatak i o prisustvu jednog krajiškog časnika (Sršen, 2011).

Daljnju potvrdu o utemeljenju kopaničke škole 1764. godine nalazimo u navedenom ugovoru između učitelja F. Klucha i mještana, kao i u međusobnim tužbama. Pozivajući se na međusobno sklopljeni ugovor, mjesni učitelj F. Kluch tuži mještane nadležnim vlastima da nisu izvršili preuzete obaveze iz ugovora. Prema njemu dvorišna zgrada nije napravljena. Školska zgrada i njegov stan tako su loše napravljene da ljeti prokišnjava krov, a zimi vjetar nanosi snijeg u prostorije. Ova tužba datirana je 23. kolovoza 1764. godine, dakle neposredno prije početka nastavne godine (Martinović, 1912). Da je i pored svih navedenih poteškoća škola počela s radom 1764. godine potvrđuje tužba mjesnog svećenika Ivana Radinovića (1761. – 1788.) na manjkav rad navedenog učitelja. „... umjesto da djecu uči, oni mu obavljaju različite poslove, rade mu vrt, čuvaju mu perad i istovremeno je zaprijetio djeci da mi to javno ne smiju reći i prijetio im u protivnom batinama.“ (Martinović, 1912, 86). Ova tužba mjesnog svećenika datirana je s 2. lipnjem 1765. godine, dakle na kraju održane školske godine.¹¹

---

¹⁰ *Fabula od mlinara i njegova sina* je Reljkovićev odgovor kritičarima *Satira*, ali istovremeno i podsjećanje što je sve u Slavoniji napravljeno u području školstva i prosvjete od izdavanja *Satira*.

¹¹ Martinović ove dvije tužbe donosi u originalu. Tužbu mjesnog učitelja F. Klucha donosi na njemačkom jeziku, a mjesnog svećenika I. Radinovića na latinskom jeziku uz prijevod na hrvatski jezik,

Iz svih do sada navedenih različitih izvora nepobitno je utvrđeno da je kopanička škola počela s radom 1764./1765. školske godine kao trivijalna škola. Trivijalne škole bile su elementarne. U njima se učilo čitati, pisati, računati i dobivala se poduka iz vjeronauka. U pravilu su trajale dvije ili tri godine. Nastava je bila na njemačkom jeziku, a radile su prema organizacionom modelu jednorazrednih škola.¹² Kao takva, škola je radila u kontinuitetu sve do donošenja školskih propisa 1871. godine i uvođenja opće pučke škole.¹³ Nastava se izvodila u dvosmjenskim turnusima između 8.00 i 11.00 te 13.00 i 16.00 sati, prema utvrđenom rasporedu sati.

I pored opisanog početnog oklijevanja oko otvaranja škole, Kopančani su za to vrijeme pokazivali veliku ambiciju. Priprema za otvaranje škole počele su i prije naredbe carice Marije Terezije iz 1764. godine, a škola je otvorena iste godine kada je i donesena navedena naredba.

Odgojno-obrazovni rezultati i posebnosti

Već u početku kopanička škola ostvarivala je izuzetno dobre odgojno-obrazovne rezultate. Kao potvrdu navedenoj tvrdnji navode se sljedeći podaci. Prilikom pregleda i vrednovanja svih 12 škola 1791. godine na području Brodske pukovnije, *kopanička škola zauzela je visoko drugo mjesto, odmah iza brodske* (Martinović, 1912). Sljedeće 1792. godine zbog prevelikog troška došlo je do značajne racionalizacije (ukidanje škola). Na području Brodske pukovnije od dvanaest škola ostale su samo tri, među njima i *kopanička* (Martinović, 1912).

O značenju i važnosti ove škole govori i podatak da su je pogađala djece i iz susjednih mjesta: Šamca, Kruševica, Gundinaca, Sikirevaca, Vrpolja, Strizivojne i Mikanovaca. Postoje podaci da su i imućniji trgovci iz Đakova svoju djecu slali u kopaničku školu. Prema Trstenjaku svoju su djecu u kopaničku školu slali i zbog velike stručnosti Josipa Filipovića (1802. -1892), oca poznatog hrvatskog pedagoga Ivana Filipovića (Trstenjak, 1897; Dubovicki i Munjiza, 2022b; Munjiza i Dubovicki, 2023).

I pored svih navedenih karakteristika, zbog toga što je u njoj nastava bila na njemačkom jeziku, za dobar dio mladeži bila je nedostupna. Iz navedenih je razloga u Velikoj Kopanici 1831. godine počela s radom narodna elementarna škola. Narodna elementarna škola prema osnivanju bila je općinska, prema nastavnom jeziku hrvatska, a prema opsegu i trajanju dvogodišnja elementarna. Tako su u Velikoj Kopanici

---

¹² U jednoazrednoj školi jedan učitelj u jednoj učionici radi sa učenicima svih godišta. Suvremenim rječnikom rečeno tu su male nepodijeljene škole ili tako zvani kombinirani razredni odjeli.

¹³ Zbog problema sa školskom zgradom škola je bila privremeno izmještena između 1775. i 1789. u Sikirevce u tadašnju satnijsku zgradu.

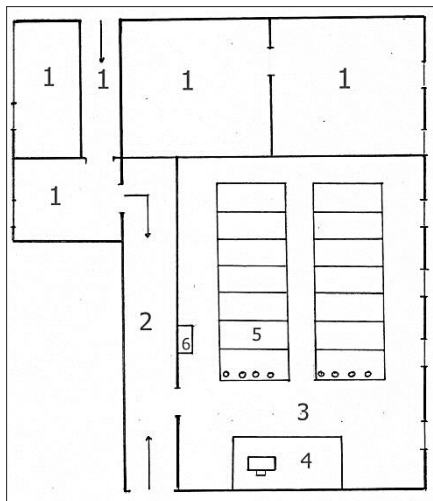

između 1831. i 1871. godine istovremeno radile dvije vrste škola: trivijalna kao državna i narodna elementarna kao općinska, što je za ono vrijeme bila prava rijetkost (Spomenica škole 1764. – 1964.).¹⁴

Školske zgrade, namještaj i učila

Prva školska zgrada bila je drvena, omazana blatom, pokrivena slamom. Pod je također bio zemljan. Kasnije je, 1829. godine, za potrebe trivijalne škole napravljena školska zgrada od čvrstog materijala – opeke, a pokrivena je crijepom. Prema tadašnjim se popisima u istoj zgradi nalazila učionica i stan za učitelja (Slika 1).

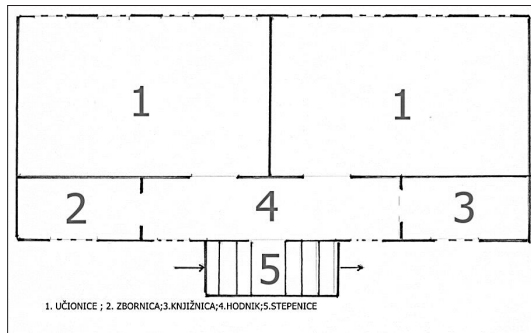
Narodna elementarna škola radila je po osnutku u privatnoj kući obitelji Ergotić. Godine 1834., privremeno se seli u drvenu zgradu nasuprot školske zgrade trivijalne škole. Pri gradnji zgrade za općinsku upravu 1843. godine sagrađena je i učionica za narodnu elementarnu školu (Munjiza, 1985). Učenici su sjedili na drvenim klupama ispred kojih su se nalazili drveni stolovi. Ispred njih je bila školska ploča od voštanog platna. Učenici su pisali na sličnim pločicama (Cuvaj, 1910, knjiga 2).

Slika 1. Jednorazredna školska zgrada s učiteljskim stanom 1890. godine

(1 – učiteljski stan, 2 -hodnik , 3 – učionica, 4 – podij i učiteljska katedra, 5 – školske klupe)

¹⁴ Spomenica kopaničke škole vodi se od 1764. godine. Do 1898. napisana je retroaktivno kao povijesni pregled, a od te godine kao redoviti godišnji ljetopisi.

Slika 2. Dvorazredna školska zgrada s pomoćnim prostorijama, bez učiteljskog stana, 1895. godine

(1 – učionice, 2 – zbornica, 3 – knjižnica, 4 – hodnik, 5 – stepenice)

Prvi udžbenici bili su na njemačkom jeziku, koji se poslije otvaranja narodnih elementarnih škola prevode i na hrvatski jezik. Kao prve knjige u slobodnom prijevodu navode se: *Mali katehizam s pitanjima i odgovorima za malenu djecu* (1783), *Zakon o školskoj disciplini*, *ABC knjižica* (slovnica i čitanka) za potrebe narodnih škola u Kraljevini Slavoniji (1783), *Upute za lijepo pisanje za potrebe narodnih učionah u Kraljevini Mađarskoj i Slavoniji* (1780) (Cuvaj, 1910, knjiga 2).

Od sredine XIX. stoljeća domaći pedagozi Filipović, Stojanović, Vukasović i drugi pišu udžbenike na hrvatskom jeziku ili ih prevode sa stranih jezika.¹⁵ Uz prve udžbenike i priručnike veže se i podatak o početku školskih knjižnica. Radilo se o jednom ili dva ormara u koje su se pohranjivali udžbenici za učenike i stručne knjige za učitelje (Slika 2).

Ravnatelji

Kako su obje kopaničke škole, trivijalna i narodna elementarna, bile jednorazredne, nije bilo potrebe za ravnateljem.

¹⁵ Kao ilustraciju navodi se podatak da je I. Filipović 1855. godine priredio *Uporavnik, upute za uporabu Početnice i Slovnike čitanke*. Dakle radi se o udžbeniku za učenike, ali i priručniku za učitelje.

Rad opće pučke četverorazredne škole između 1872./1873. i 1950./1951. školske godine

Kopanička škola unutar postojećih školskih sustava

Školskim propisima iz 1871. godine¹⁶ reformiran je školski sustav na području Vojne krajine. Navedenim propisima ukinut je dotadašnji sustav državnih, općinskih i privatnih škola i stvorena je jedinstvena četverorazredna pučka škola. Ona je u praksi mogla trajati šest godina, jer su propisi omogućavali pripremni razred i dva godišta četvrtoga razreda. Nakon završetka opće pučke škole bila je obavezna opetovnica ili nedjeljna škola.¹⁷

Reformirana opća četverogodišnja pučka škola počela je s radom u Velikoj Kopanici 1872./1873. školske godine. No kako je broj učenika prelazio zakonsku normu od 80 učenika to je kopanička škola od 1873./1874. prerasla u dvorazrednu. Kako je broj učenika u kopaničkoj školi kontinuirano rastao, ona 1888./1889. prerasta u trirazrednu da bi se 1895./1896. konačno formirala kao četverorazredna opća pučka škola. Školski propisi iz 1871. godine propisivali su svugdje gdje je to moguće odvojeno obrazovanje dječaka i djevojčica u posebnim školskim zgradama, smjenama, učionicama ili prema rasporedu sjedenja.¹⁸

U kopaničkoj školi odvojeno obrazovanje dječaka i djevojčica organizirano je između 1872./1873. i 1878./1879. školske godine u posebnim zgradama. Dječaci su školu polazili u zgradi nekadašnje trivijalne škole, a djevojčice u zgradi nekadašnje narodne elementarne škole. Od 1879./1880. školske godine kopanička škola radi kao jedinstvena mješovita opća pučka škola.

Uključivanjem Vojne krajine 1881. godine u sastav civilne Hrvatske u istoj državi postojala su dva školska zakona, zbog čega je 1888. godine donesen jedinstveni školski zakon za područje Hrvatske i Slavonije. Taj zakon predviđa nižu četverogo-

---

¹⁶ Na području Vojne krajine 1871. godine doneseno je više školskih propisa sa snagom zakona: *Propis o nastavi u pučkih učionah vojne Krajine, Propis o obrazovanju učitelja i učiteljicah za pučke učione u vojnoj Krajini, Propis o uređivanju pravnih odnošajah učiteljstva na pučkih učionah vojne Krajine, Propisi o nadzoru učionah u vojnoj Krajini, Učevna osnova za obće pučke učione (vojna Krajina pisana je kao u izvorniku).*

¹⁷ Kako su djeca relativno mlada završavala propisano obrazovanje, još se nisu mogli uključiti u svijet rada. Zbog toga je za njih organizirano produžno obrazovanje kroz opetovnice ili nedjeljne škole. Naziv nedjeljne temelji se na tome što se nastava u njima uglavnom održavala u nenastavne dane, nedjeljom. Naziv opetovnica proizlazi iz razloga što se u njima ponavljalo (opetovalo) nastavno gradivo s naglaskom na praktično osposobljavanje.

¹⁸ Odvojeno obrazovanje dječaka i djevojčica pravdalo se različitim društvenim potrebama, ali i iz čudorednih razloga. Bile su propisane posebne nastavne osnove za dječачke i djevojačke škole.

dišnju pučku školu kao obaveznu, a višu pučku školu kao mogućnost. Budući da su se više pučke škole nalazile pretežno u gradovima još se nazivaju i gradske škole (Zakon o školstvu, 1888).

Školski zakon na području Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godinu zadržao je sustav nižih narodnih škola kao obaveznih i viših kao mogućnost (Zakon o školstvu, 1929). U Velikoj Kopanici između 1932./1933. i 1935./1936. školske godine radila je i *viša pučka škola*. Taj je eksperiment bio kratkotrajan i relativno neuspješan. Od 25 upisanih učenika svega su dva završila četvrti razred više pučke škole. Ostali su oslobođeni, odustali, ostali neispitani zbog nepohađanja ili nastavili daljnje školovanje na šegrtskim školama (Spomenica škole, 1764. – 1964.).

Između 1941. i 1945. školske godine, škola je radila prema školskom sustavu NDH. Škola je ostala četverorazredna, ali je radila prema izmijenjenim nastavnim planovima i programima i prema novim udžbenicima. Za vrijeme Drugog svjetskog rata polaznost u škole bila je relativno niska i iznosila je svega 53 % (Munjiza, 1985). Kako je u Velikoj Kopanici živjelo brojno njemačko stanovništvo, oni su za vrijeme Drugog svjetskog rata tražili otvaranje posebne njemačke škole na njemačkom jeziku. Zahtjevu je udovoljeno i od 25. siječnja 1942. godine u Velikoj Kopanici radi posebna škola za njemačku mladež. Učiteljica je bila Franca Prakaturević. Tom prilikom spašena je školska zgrada/rodna kuća Ivana Filipovića koja je proglašena spomenikom kulture, tako da ju Nijemci nisu uspjeli prisvojiti za svoju školu (Spomenica škole, 1764. – 1964.).

Odgojno-obrazovni rezultati i specifičnosti kopaničke škole u odnosu na školske sustave

I u ovom novom razdoblju i školskim sustavima kopanička škola i dalje u kontinuitetu ostvaruje izuzetno dobre odgojno-obrazovne rezultate. Kao potvrdu navedenoj tvrdnji navode se izvodi iz zapisnika sreskog (kotarskog) školskog nadzornika nakon kontrolnog pregleda škole 27. studenoga 1928. školske godine.

Čitav život ove škole odaje izuzetan rad u svakom pogledu. Vrijedni i spremni upravitelj škole Andrija Živković vodi ovu školu najboljim razumijevanjem i na najboljoj visini s takvom ljubavlju, da se ova škola sa svim što sada ima, što je ovoj školi prigospodario do danas, i što će joj još pribaviti ovaj vrijedni narodni učitelj, da ova škola može *služiti za uzor svim školama ovog sreza*. Sa sigurnošću se može ustvrditi da po svemu što ova škola daje, po svojoj organizaciji *u prve škole naše države*.

(Kontrolna knjiga pregleda U Velikoj Kopanici 1887. – 1945.).

Ova škola između dvaju svjetskih ratova posebno je bila prepoznatljiva po *zdravstveno-higijenskom prosvjećivanju i radu Podmlatka Crvenog križa* (u daljnjem tekstu PCK). PCK je u suradnji s Higijenskim zavodom iz Zagreba organizirao prikazivanje zdravstvenih filmova za učenike i mještane. Prikazivanje zdravstvenih filmova doveo je do sukoba s mjesnim svećenikom koji ih je proglasio amoralnim i istaknuo da negativno djeluju na mladež i puk (Spomenica škole, 1764. – 1964). Rad PCK bio je tako dobar i zapažen da je ovu školu 1927./1928. školske godine posjetio tadašnji načelnik Ministarstva narodnog zdravlja dr. Andrija Štampar. Rezultat tog posjeta bio je gradnja zdravstvene ambulante koja je svečano otvorena i počela je s radom 1929. godine.¹⁹ Pri gradnji zdravstvene ambulante značajnu pomoć pružio je Kopančanin dr. Ivan Kuhn, inspektor za narodno zdravlje u Ministarstvu narodnog zdravlja Kraljevine Jugoslavije, koji je bio dobar prijatelj s dr. Andrijom Štamparom. U sastavu zdravstvene ambulante nalazilo se i javno kupatilo za učenike ove škole (Spomenica škole, 1764. – 1964.).

U drugoj polovini XIX. stoljeća, nakon održane Druge opće učiteljske skupštine 1874. godine u Petrinji, osnivaju se kotarska učiteljska društva. Osnovni zadatak kotarskih učiteljskih društava bio je borba za njihov bolji društveni status i organiziranje permanentnog stručnog usavršavanja učitelja. Do kraja XIX. stoljeća u Hrvatskoj je osnovano oko 35 kotarskih učiteljskih društava koja su se zbog snažnijeg djelovanja 1885. godine udružila u Savez hrvatskih učiteljskih društava (Munjiza, 2009; Munjiza i Dubovicki, 2023).

Ambicioznost kopaničkih učitelja vidljiva je i u ovom području. Kao izuzetnu rijetkost kopanički su učitelji 1901. godine osnovali općinsko učiteljsko društvo „Ivan Filipović“. To je društvo samostalno djelovalo do 1907. godine, kada se integriralo u kotarsko učiteljsko društvo za grad Brod i brodski kotar (Pravila učiteljskog društva „Ivan Filipović“ Velika Kopanica, 1901. i Pravila kotarskog učiteljskog društva grada Broda i broskog kotara, 1907.).

Školske zgrade, namještaj i učila

Broj učenika u kopaničkoj školi kontinuirano je rastao tako da je 1894./1895. školske godine dosegao brojku od 256 i kopanička škola prerasla je u četverorazrednu. Iste godine sagrađena je i nova školska zgrada s dvije učionice, zbornicom i pratećim prostorom, ali bez učiteljskog stana (Slika 1). Tadašnji učitelji stanovali su u napuštenim školskim zgradama trivijalne i narodne elementarne škole.

---

¹⁹ Pored ostalih aktivnosti članovi PCK ove škole dopisivali su se s vršnjacima iz Grčke i SAD-a.

Slika 3. Stariji školski namještaj

Između dvaju svjetskih ratova škola je za one prilike bila izuzetno dobro namještena i opremljena. Kupljene su nove školske klupe s plohamama za rad i spojenim sjedištima. Ta je klupa imala izrez za tintarnicu, pribor za pisanje i plohu za ostavljanje školskih torbi. Te su školske klupe u pravilu imale mjesta za četiri učenika, međusobno su bile povezane i nepokretne. Uz svaku veliku zidnu ploču postojalo je i rusko računalo (Dubovicki i Munjiza, 2022a). Značajna se pažnja poklanjala didaktičko-metodičkom opremanju škole. Navode se neka sredstva i pomagala koja je u to vrijeme imala kopanička škola: zemljopisne karte, globus, telurij; modele probavnih organa, oka, srca i uha; zbirke ruda, kukaca, starog novca i slika; fizikalnu i kemijsku zbirku²⁰ (Slika 3. i Slika 4.).

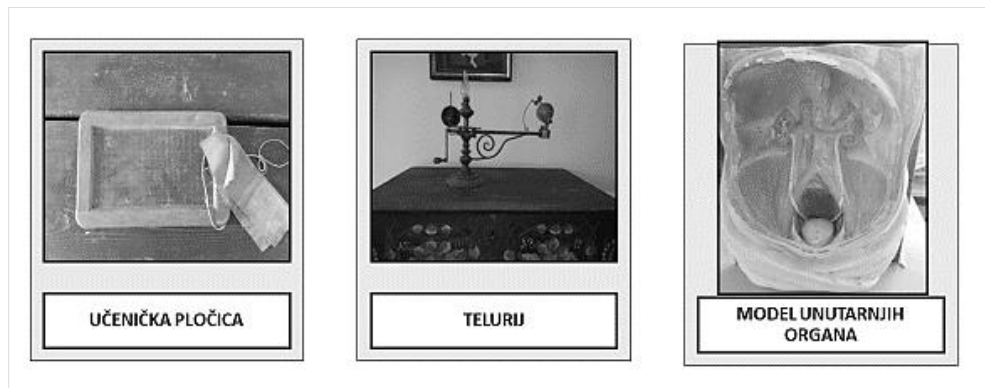
Školske godine 1926./1927. kupljen je radio prijemnik na baterije, a sljedeće školske godine kino projektor koji je radio na akumulator.²¹ U vezi s tim se u dokumentaciji škole decidirano navodi da u školi djeluje i školska knjižnica. Za rad knjižnice bio je zadužen ravnajući učitelj Andrija Živković (Spomenica škole, 1764. – 1964.).

Ravnatelji i upravitelji

Školskim propisima iz 1871. godine uvedena je funkcija ravnatelja. Prema članku 32. navedenog školskog propisa svaka škola koja ima dva i više učitelja između sebe bira ravnatelja. Položaj ravnatelja dalje se ne regulira, a iz školske je prakse vidljivo da mu mandat nije bio ograničen (Dubovicki i Munjiza, 2021; Munjiza i Dubovicki, 2022). Prvi ravnatelj kopaničke škole Ante Vidaković obnašao je funkciju ravnatelja između 1874. i 1908. godine. Jedinstveni školski zakon iz 1888. godine člankom 124.

²⁰ Neki od navedenih modela nalaze se i danas u školi.

²¹ Velika Kopanica u to vrijeme nije imala električnu energiju. Samo je mjesni mlin za interne potrebe imao istosmjernu električnu energiju.

Slika 4. Starija školska učila

određuje da svaka višerazredna škola mora imati ravnatelja. Prema njemu se ravnatelju određuje i dodatak na plaću koji je ovisio o broju učitelja u svakoj školi (Zakon o školstvu 1871. i 1888.). Školskim zakonom iz 1929. godine člankom 113. određuje se da svaka višerazredna škola mora imati upravitelja škole. Prema ovom zakonu upravitelja postavlja i razrješava ministar prosvjete. Upravitelj ima funkcionalni dodatak na plaću, a onaj u čijoj školi ima više od 12 odjeljenja oslobođen je izvođenja nastave (Zakon o školstvu, 1929; Munjiza i Dubovicki, 2022).

U navedenom razdoblju funkciju ravnatelja, odnosno upravitelja u kopaničkoj školi, obnašali su: Ante Vidaković (1874. – 1908.), Martin Radičević (1908. – 1922.), Andrija Živković (1922. – 1933), Dragutin Markulin (1933. – 1937.) i Andrija Siber (1937. -1953.). Najduži mandat imao je prvi ravnatelj Ante Vidaković, pune 34 godine. Iz navedenih imena vidljivo je da funkciju ravnatelja nije obnašala ni jedna učiteljica.

Rad jedinstvene osnovne osmogodišnje škole između 1951./1952. i 2023./2024. školske godine

Rad ove škole u odnosu na važeće školske sustave

Transformacija kopaničke škole u osmogodišnju školu počela je 1951./1952. školske godine. Đakovački upravni kotar nadležan za područje školstva donio je odluku da se navedene školske godine u Gorjanima, Semeljcima, Vrpolju i Velikoj Kopanici uvede šestogodišnja škola. Trajanje školovanja se produljuje, tako da od 1954./1955. školske godine kopanička škola radi kao sedmogodišnja, a od sljedeće školske godine kao osmogodišnja škola tipa „B“. Prva generacija učenika završava osmi razred tipa „A“ 1958./1959. školske godine. Novim školskim zakonom iz 1959. godine uki-

nuti su „A“ i „B“ tipovi osmogodišnje škole i stvorena je jedinstvena osnovna osmogodišnja škola (Zakon o školstvu, 1951., 1959).

Nakon uvođenja šestogodišnjeg školovanja u Velikoj Kopanici učenici iz susjednih mjesta, Beravaca i Male Kopanice, morali su po završetku četverorazrednog školovanja daljnje školovanje nastaviti u Velikoj Kopanici. Prema novoj mreži škola iz 1961./1962. školske godine i učenici iz Jaruga po završetku četverorazredne škole daljnje su školovanje nastavili u Velikoj Kopanici. Tim reformskim postupcima stvorena je mreža centralnih i područnih škola. Navedena školska organizacija i školska mreža zadržana je do danas. U početku su učenici iz navedenih mjesta u kopaničku školu dolazili u vlastitoj organizaciji, a tijekom vremena za sve je učenike iz navedenih mjesta organiziran javni prijevoz.

Nastavničko vijeće kopaničke škole 1961. godine donijelo je odluku da kopanička škola nosi ime „Ivan Filipović“ u čast poznatog hrvatskog učitelja i pedagoga, rođenog Kopančanina Ivana Filipovića. Navedenu odluku potvrdila je i Skupština općine Slavonski Brod (Munjiza i Dubovicki, 2023).

Odgajno-obrazovni rezultati i specifičnosti u radu ove škole

I u ovom razdoblju ta škola u kontinuitetu nastavlja s ostvarivanjem izuzetno dobrih odgajno-obrazovnih rezultata. Među ostalim je tu tvrdnju potvrdio i tadašnji ministar prosvjete i kulture dr. Božidar Gagro. Prilikom posjeta toj školi, pored ostalog je u Spomenicu škole zapisao: „Kako organizacijom odgajno-obrazovnog rada, tako i rezultatima koje postiže ova se vaša škola može uvrstiti među *uzorne*, te one koje mogu i trebaju *drugima poslužiti za primjer*“ (Spomenica škole 1964. – 1990.).

Ta se tvrdnja u daljnjem tekstu potvrđuje nizom uspješnih i specifičnih aktivnosti vezanih uz rad ove škole. Škola i njezini nastavnici bili su u kontinuitetu otvoreni za zakonske i školske inovacije. Škola je sudjelovala u dva državna znanstveno-stručna projekta. Prvi je puta sudjelovala u državnom zakonsko-školskom projektu *Zakonske i školske inovacije u školskoj teoriji i nastavnoj praksi* 1980./1981. školske godine.²² Drugi puta škola je sudjelovala u eksperimentalnom projektu *Koncepcija samoupravne škole* 1988./1989. 1989./1990. školske godine.²³

Više značajnih stručno-znanstvenih skupova održano je u toj školi. Zbog ograničenog prostora samo ih taksativno navodimo: Obilježavanje 100. godišnjice osnivanja Pedagoško književnog zbora 1971, obilježavanje 150. godišnjice rođenja Ivana

²² U navedenom projektu sudjelovalo je dvanaest škola u SR Hrvatskoj.

²³ U ovom projektu s područja Slavonije i Baranje sudjelovale su tri škole iz: Borova Naselja, Čeminca i Velike Kopanice. Po završetku ovog projekta tiskan je rad s prikazom rezultata.

Filipovića 1973, znanstveni skup *Put do samoupravne socijalističke škole 1978.*, znanstveni skup posvećen prvom akademiku Živku Vukasoviću (1829. – 1874.) u organizaciji Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti uz istovremeno obilježavanje i 220. godišnjice osnutka ove škole 1984., stručni skup pedagoga SR Hrvatske 1988., stručno-znanstveni skup *Prosudba djela Ivana Filipovića uz 175. godišnjicu njegovog rođenja 1994.*, znanstveni simpozij *Dvjestota obljetnica rođenja Ivana Filipovića (1823. – 2023.)*, održana 23. i 24. lipnja 2023. u Osijeku, Republika Hrvatska, u organizaciji Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku i Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Centra za znanstveni rad u Vinkovcima²⁴.

Poslije navedenih stručno-znanstvenih skupova tiskani su i prigodni radovi od kojih se navode: *Ivan Filipović – učitelj učitelja*, 1974., *Put do samoupravne socijalističke škole tiskan u Pedagogiji*, 1978., *Prosudba djela Ivana Filipovića*, 1994. godine. Povodom 200. godišnjice rođenja Ivana Filipovića, tiskana je i prigodna monografija *Ivan Filipović – organizator hrvatskog učiteljstva i reformator hrvatskog školstva*²⁵. Zbornik radova s navedenog znanstvenog simpozija održanoga u Osijeku treba biti uskoro objavljen.

Prema zakonskoj regulativi i pedagoškom standardu u tu se školu među prvima uvode službe stručnih suradnika: školskog pedagoga, 1970., školskog knjižničara, 1978.,²⁶ nastavnog tehnologa, 1982. i sa znatnim zakašnjenjem školskog psihologa tek od 2022./2023. školske godine.

Tu školu zbog navedenih i drugih aktivnosti posjetilo je više školsko-prosvjetnih delegacija iz zemlje i inozemstva. Posjet delegacija dobrim je dijelom vezan uz eksperimentalni model *Koncepcija samoupravne škole i uz rad učeničke zadruge i organizacije društveno-korisnog i proizvodnog rada*. Među mnogobrojnim delegacijama navodi se japanska delegacija koja je školu posjetila 1986. godine kako bi se upoznala sa specifičnom organizacijom društveno-korisnog i proizvodnog rada realiziranog kroz učeničku zadrugu (*Spomenica škole, 1964. -1990.*).

I sama škola izdala je nekoliko monografija vezanih uz povijest i rad ove škole kao: *Osnovna škola „Ivan Filipović“ u Velikoj Kopanici 1764. – 1984.*, *Učenička zadruga Osnovne škole „Ivan Filipović“ iz Velike Kopanice 1957. – 1997.* i *Pčelarska sekcija Osnovne škole „Ivan Filipović“ 40 godina rada*.

---

²⁴ Službena stranica znanstvenoga simpozija: <https://www.filipovic-obljetnica200.com/>.

²⁵ U popisu literature se nalaze svi bibliografski podatci.

²⁶ Kako je ova škola relativno stara i u kontinuitetu se ulagalo u knjižni fond, ona danas ima blizu 20 000 primjeraka knjiga i časopisa uz izuzetno vrijedan i bogat fond starih knjiga i časopisa.

Za rad te škole i njezine specifične aktivnosti postojao je kontinuirani medijski interes. Pored mnogobrojnih priloga u tisku navode se neki televizijski prilozi kao: Mali svijet, 1980., Iz rada učeničke zadruge, 1987., Mali svijet, 1990., Hvaljen Isus moja bako stara, 1996., Opći prikaz rada škole, 2023. godine.

U novoj osmogodišnjoj školi znatno je proširena i obogaćena programska struktura. Nastava je znatnije izdiferencirana pa time i individualizirana na: redovitu, dopunsku, dodatnu, fakultativnu i izbornu. Pored nastave, novu programsku strukturu čine: izvannastavne i izvanškolske aktivnosti,²⁷ kulturna i javna djelatnost, zdravstvena i socijalna zaštita, društveno-korisni i proizvodni rad, estetsko-higijensko uređenje škole i profesionalno informiranje i usmjeravanja. Uspješnost škole moguće je vrednovati i prema razvijenosti navedenih aktivnosti.

Kopanička škola bila je prepoznatljiva i prema razvijenosti tih aktivnosti, a posebno izvannastavnih. Izvannastavne su aktivnosti prema sadržajima grupirane u: učeničke zadruge, kulturno umjetnička društva, školska sportska društva i klubove mladih tehničara. Svako društvo u svom sastavu imalo je više pojedinačnih sekcija. Kopanička škola je 1982./1983. školske godine u sastavu učeničke zadruge imala šest sekcija u kojima je radio 141 učenik. KUD se sastojao od 8 sekcija u kojima je radilo 181 učenik. U ŠSD-u uključeno je 147 učenika unutar sedam sekcija. Najmalobrojniji bio je KMT u kojem je radilo 28 učenika unutar četiri sekcije. Te školske godine u ovoj školi je djelovalo 25 sekcija s ukupno 497 učenika. Kako je kopanička škole te školske godine u predmetnoj nastavi imala ukupno 256 učenika, tako je u prosjeku svaki učenik bio uključen u dvije sekcije izvannastavnih aktivnosti (Matasović, Munjiza i Vukovac, 1997).²⁸

Kopanička škola posebno je bila poznata po organiziranosti i radu učeničke zadruge i na državnoj razini. Učenička je zadruga u ovoj školi osnovana 1957. godine i u kontinuitetu radi i sada. Učenici, članovi učeničke zadruge ostvaruju i dohodak i o njemu preko svojih upravnih organa odlučuju. Kako bi upravljanje i raspodjela dohotka bila što pravednija i transparentnija, učenička je zadruga donijela sljedeće pravilnike: *Pravila učeničke zadruge*, *Pravilnik o organizaciji rada i vrednovanja rada učenika-zadrugara* i *Pravilnik o pohvalama i nagradama učenika-zadrugara* (opširnije Matasović i suradnici, 1997). Drugi oblik učeničkog organiziranja bile

---

²⁷ Izvannastavne aktivnosti organiziraju se u školi na dobrovoljnoj osnovi. U njima nema klasičnog ocjenjivanja, program donose zajednički učenici i voditelj/učitelj. Izvanškolske aktivnosti se organiziraju izvan škole u mjesnim interesnim udrugama i mogu zamijeniti izvannastavne aktivnosti.

²⁸ Prema tadašnjim školskim propisima svaki učenik imao je obavezu raditi u jednoj sekciji, iznimno u dvije, a samo prema odobrenju nastavničkog vijeća u više od dvije sekcije izvannastavnih aktivnosti.

su ideološki orijentirane učeničke organizacije Savez pionira i Savez socijalističke omladine. Humanitarno-socijalnu komponenti imala je učenička organizacija Pomladak Crvenog križa.

Kako su učenici kroz društveno-korisni i proizvodni rad²⁹ također ostvarivali dohodak, tako su s njime raspolagali učenici preko Zajednice učenike škole. Kako je u to vrijeme u proizvodnji i društvu bilo snažno prisutno samoupravljanje, ono je bilo izrazito favorizirano i kroz sve oblike učeničkih društava i organizacija. U novim su demokratskim uvjetima svi oblici učeničkog samoupravljanja napušteni kao nepotrebni relikviti prošlosti, osim u učeničkim zadrugama.

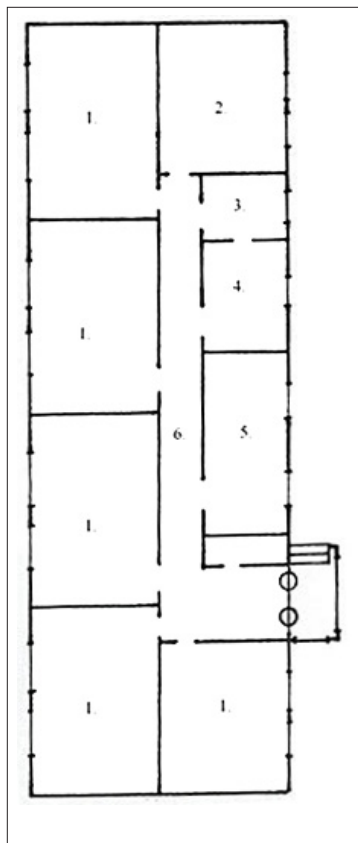
Školske zgrade, namještaj, učila

Konačnim uvođenjem obvezne osmogodišnje škole, u Velikoj Kopanici ponovno se javlja problem sa školskim prostorom. Nastava se odvija na više lokacija u neprikladnim prostorima. Od srušenih starih općinskih zgrada i uz dobrovoljni rad mještana 1961./1962. školske godine, sagrađena je nova školska zgrada. Ona se sastojala od šest učionica, zbornice i upravnih prostorija (Slika 5). Kako je broj učenika bio u kontinuiranom rastu, posebno zbog značajnijeg doseljavanja stanovništva iz sjeverne Bosne, tako je i ova školska zgrada postala pretijesna. Nastava je organizirana u tri smjene, uz skraćivanje nastavnih sati na 40 minuta.

Prilikom obilježavanja 150. godišnjice rođenja Ivana Filipovića donesena je odluka da se u njegovom rodnom mjestu sagradi nova Spomen škola. Spomen škola građena je između 1974. i 1977. godine. Nastava se u njoj počela realizirati u drugom polugodištu školske godine 1977./1978. Nova Spomen škola imala je 14 specijaliziranih učionica, četiri za razrednu i 10 za predmetnu nastavu (Slika 6. i Slika 7.). Između dviju srodnih učionica nalaze se kabineti za nastavnike. Učionice fizike, biologije i kemije imaju karakteristike laboratorijskih i opremljene su za individualno postavljanje pokusa. Pored učioničkog prostora nalazi se i ostali potreban prostor: školska knjižnica, kuhinja s trpezarijom, sanitarni čvorovi, garderoba, hodnici za komunikaciju, više namjenski veliki hol, zbornica i upravne prostorije. U to vrijeme ta je škola bila jedna od modernijih škola u tadašnjoj SR Hrvatskoj. Pored ostalih izvora financiranja, škola je građena i uz široku društvenu solidarnost. Zbog nedostatka sredstava, tada nije izgrađena školska sportska dvorana. Ona je izgrađena znatno kasnije, tek 2000. godine (Spomenica škole 1984. -1990., 1991.- 2000.).

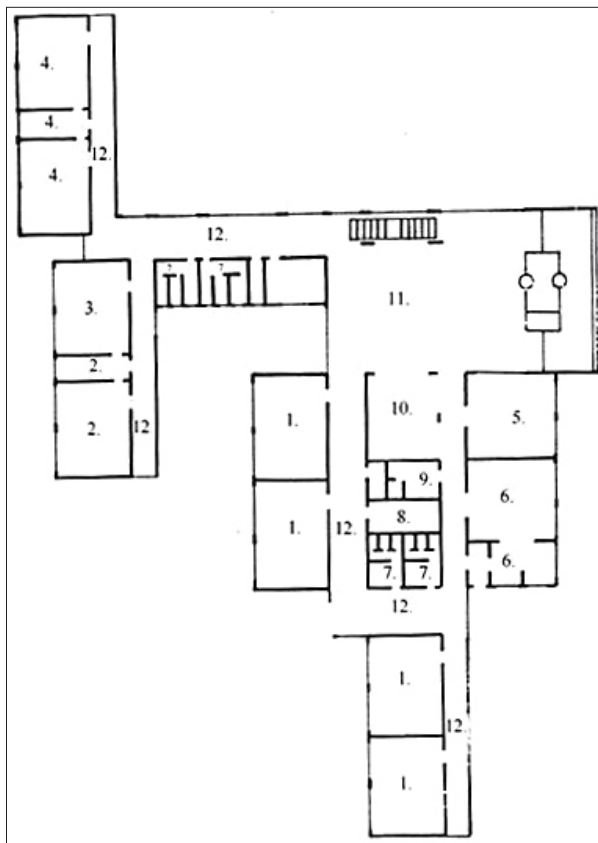
---

²⁹ Društveno-korisni rad imao je pretežno sakupljački karakter: sakupljanje sekundarnih sirovina i pomaganje u sakupljanju ratarskih proizvoda. Proizvodni rad bio je organiziran za učenike 7. i 8. razreda i u njemu su učenici sudjelovali u svim etapama od pripreme do raspodjele dohotka. U ovoj školi proizvodni rad bio je organiziran u okviru učeničke zadruge.

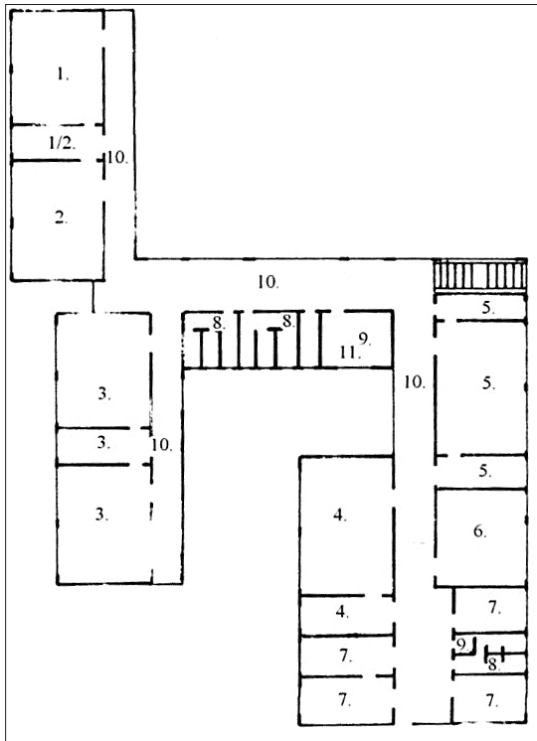
Slika 5. Paviljonska školska zgrada s šest učionica i ostalim potrebnim prostorom 1961. godine

(1 – 5 univerzalnih učionica; 2 – 6. učionica koja je u početku bila zbornica; 3 – tajništvo; 4 – kancelarija direktora i pedagoga od 1970./1971., 5 – dio hodnika koji je pregrađen i pretvoren u zbornicu; 6 – hodnik)

Slika 6. Suvremena školska zgrada sa specijaliziranim učionicama i ostalim pratećim prostorom, prizemlje 1978. godine

(1 – 4 učionice za razrednu nastavu; 2 – učionica ruskog jezika i kabinet za nastavnike; 3 – učionica za likovni i glazbeni odgoj; 4 – dvije učionice za matematiku i kabinet; 5 – školska knjižnica; 6 – kuhinja sa trpezarijom; 7 – sanitarni čvor, 8 – didaktički kabinet; 9 – soba za pomoćno osoblje; 10 – centralna garderoba; 11 – hol; 12 – hodnici)

Slika 7. Suvremena školska zgrada sa specijaliziranim učionicama i ostalim pratećim prostorom, kat 1, 1978. godine

(1 – učionica povijesti; 1/2 – kabinet povijesti i zemljopisa; 2 – učionica zemljopisa; 3 – dvije učionice i kabinet hrvatskog ili srpskog jezika; 4 – praktikum i kabinet iz fizike; 5 – praktikum i dva kabineta iz biologije i kemije; 6 – zbornica; 7 – upravne prostorije; 8 – sanitarni čvor; 9 – čajna kuhinja; 10 – hodnici; 11 – televizijski centar)

Intenzivno didaktičko-metodičko opremanje počelo je pri useljenju u novu Spomen školu. Prema tadašnjem razvoju školske tehnike i tehnologije, naglasak je bio na audio-vizualnim nastavnim sredstvima. Svaka je učionica imala televizor, radio, grafoskop, diaprojektor, slajdoskop, rotoprojektor i episkop. Uz navedeno neke su učionice imale i dodatna nastavna sredstva kao magnetofon i gramofon. Među rijetkim školama u tadašnjoj SR Hrvatskoj ova škola imala je internu televiziju ili televiziju zatvorenoga kruga.³⁰ Kasnih devedesetih godina počinje intenzivniji proces informatizacije škole, koji je završen informatičkom učionicom i dostupnošću interneta u svim učionicama. Školska knjižnica s izrazito bogatim knjižnim fondom transformirana je u Bibliotečno-informacijski centar i otvorena je prema lokalnoj zajednici.

³⁰ Televizija zatvorenoga tipa omogućavala je pomoću kazeta prikazivanje nastavnih filmova u svim učionicama prema unaprijed dogovorenim terminima. Škola nije imala mogućnosti stvaranja vlastitih nastavnih sadržaja. Zbog velike tehnologije i njezinog nastavnog korištenja u školi je bio zaposlen nastavni tehnolog.

Upravitelji, direktori, ravnatelji

Od završetka Drugog svjetskog rata do danas rukovoditelji škola imali su različite nazive: upravitelji, direktori i ravnatelji. Od završetka Drugog svjetskog rata do 1959. godine nazivaju se upraviteljima. Prema novom školskom zakonu iz 1959. godine imenuju se kao direktori. U demokratskoj Republici Hrvatskoj od 1990. godine ponovno se vraća naziv ravnatelja. Postavljani su ili birani po različitim procedurama (Zakoni o školstvu, 1946., 1959. i 1990.; Dubovicki i Munjiza, 2021; Munjiza i Dubovicki, 2022).

Prvi upravitelji imenovani su od nadležnih upravnih tijela kotarskih odbora bez ikakvih propisanih uvjeta i procedure (Zakon o školstvu, 1946). Zakonom o narodnim školama iz 1951. godine propisani su uvjeti i izborna procedura. Upravitelja škole predlaže Zbor radnika, a potvrđuje ga Savjet za prosvjetu i kulturu nadležnog kotarskog narodnog odbora (Zakon o školstvu, 1951). Prema školskom zakonu iz 1959. godine inokosni poslovodni organ mijenja ime u direktora škole. Taj zakon predviđa uvjete za izbor direktora škole kao i proceduru koja se sastoji od raspisivanja javnog natječaja i izborne procedure. Javni natječaj raspisuje Savjet škole, Natječajna komisija provodi proceduru, Savjet škole predlaže kandidata, prošireni Savjet škole³¹ bira direktora, a konačnu suglasnost na izbor daje nadležna skupština općine (Zakoni o školstvu, 1959., 1964., 1974., 1980. i 1989.; Dubovicki i Munjiza, 2021; Munjiza i Dubovicki, 2022).

Zakonom o školstvu iz 1990. godine ponovno se uvodi institucija školskih odbora i vraća se institut školskih ravnatelja. U školski odbor ulaze predstavnici zaposlenika i nastavnika škole, roditelja i lokalne zajednice. Broj članova je neparan i kretao se između 7 i 9. Podjednak broj daje lokalna zajednica i predstavnici škole uz jednog člana predstavnika roditelja. Izbor ravnatelja vrši se prema propisanoj proceduri uz propisane opće i posebne uvjete. Zakonodavac je osigurao pravo konačnog utjecaja na izbor ravnatelja institutom prethodne ili naknadne suglasnosti ministra prosvjete na izbor ravnatelja (Dubovicki i Munjiza, 2021; Munjiza i Dubovicki, 2022).

U kopaničkoj školi funkciju upravitelja obnašali su: Andrija Siber (1937. – 1953.), Slavka Vanić (1953. – 1954.), Stjepan Bolfek (1954. – 1956.) i Franjo Vrabc (1956. – 1958). Dužnost direktora škola vršio je Bartol Živković (1958. – 1990.). Ravnatelji u ovoj školi bili su: Mandica Kovačević (1990. – 1991.), Emerik Munjiza (1991. – 2000.) i Željko Flidr (od 2000. do danas). Od svih 12 ravnatelja (upravitelja, direkto-

---

³¹ Prošireni Savjet škole čine: predstavnici zaposlenika, nastavnika, roditelja, društveno-političkih organizacija i upravnih tijela nadležne općine. Jedno vrije i učenici sedmog i osmog razreda delegirali su svoje predstavnike u prošireni Savjet škole.

ra) samo su bile dvije žene: Slavka Vanić i Mandica Kovačević i to jako kratko. Objekti su ukupno tu funkciju obnašale svega tri godine.

Zaključna razmatranja

Kopanička škola radi u kontinuitetu 260 godina, od njezinog utemeljenja 1764. godine, kroz različite oblike trivijalne, narodne elementarne, opće pučke dječjačke, djevojačke, mješovite, niže i više narodne škole, šestogodišnje, sedmogodišnje, osmogodišnje tipa „B“ i jedinstvene osmogodišnje škole. U odnosu na postojeće školske sustave, ta je škola u kontinuitetu ostvarivala iznadprosječne odgojno-obrazovne rezultate što potvrđuju nalazi školskih nadzornika, ministara, eksternih vrednovanja kao i interesa roditelja za ovu školu i van Velike Kopanice.

Škola je u različitim razdobljima bila prepoznatljiva po uspješnosti u specifičnim aktivnostima. Između dvaju svjetskih ratova ta je škola bila poznata po organizaciji higijensko-zdravstvenog prosvjeđivanja učenika i mještana u organizaciji PCK i u suradnji s Higijenskim zavodom iz Zagreba. Već su u ono vrijeme učenici kopaničke škole sudjelovali u različitim izvannastavnim aktivnostima na temelju kojih su sudjelovali na državnim smotrama i manifestacijama. Ambicioznost kopaničkih učitelja vidljiva je i u osnivanju općinskog učiteljskog društva, što je bila rijetkost, jer su uglavnom osnovana kotarska učiteljska društva.

Formiranjem osmogodišnje škole i usvajanjem nove, znatno bogatije programatske strukture, ta škola postaje prepoznatljiva u mnogim aktivnostima, a posebno u organiziranju i radu učeničke zadruge, društveno-korisnog i proizvodnog rada. Radom u novoj Spomen školi, ova škola postaje na određen način ogledna. U njoj se održavaju stručno-znanstveni skupovi i provode zakonske i školske inovacije. Kao rezultat navedenih aktivnosti objavljeno je nekoliko samostalnih radova i više priloga u pedagoškoj periodici. I sama škola izdala je tri monografije iz svoje povijesti i rada. Zbog opisanih specifičnih aktivnosti, tu je školu posjetilo više domaćih i inozemnih školskih delegacija i bila je medijski praćena.

U povijesnom kontinuitetu moguće je pratiti različite tipove školskih zgrada. Prva kopanička školska zgrada bila je drvena s jednom prostorijom. Druga školska zgrada bila je od opeka, a u istoj školskoj zgradi bila je učionica i stan za učitelje. U sljedećoj školskoj zgradi bile su dvije učionice i pomoćni prostor bez stana za učitelja. Za potrebe osmogodišnje škole sagrađena je školska zgrada paviljenskog tipa s više učionica i ostalim pratećim prostorom. Nova je Spomen škola zgrada na kat sa specijaliziranim učionicama, kabinetima, laboratorijima, dvoranom za tjelesni odgoj, knjižnicom, kuhinjom s trpezarijom i ostalim pratećim i potrebnim prostorom.

Različite tipove školskih zgrada slijedio je i različiti namještaj i učila. U prvoj školskoj zgradi učenici su sjedili u školskim klupama bez naslona. Iza njih slijede nepomične školske klupe s naslonom i radnom plohom u pravilu za četiri učenika. Njih zamjenjuju pokretne školske klupe s dva radna mjesta i odvojenim stolicama, a u laboratorijskim učionicama individualna radna mjesta za izvođenje pokusa.

Početna nastava odvijala se uz upotrebu nekoliko udžbenika i pločica za pisanje. Kasnije se za načelo zornosti škola oprema zemljopisnim kartama, globusima, telurijem, slikama, zbirkama ruda, kukaca, leptira i modelima. U sljedećoj fazi opremanja naglasak je na audio-vizualnim sredstvima široke primjene. U posljednjoj etapi naglasak je na informatizaciji škole.

Uvođenjem višerazrednih škola uvodi se i funkcija ravnatelja. Oni u početku normalno rade u razrednom odjelu, bez posebnih novčanih dodataka. Tijekom vremena dobivaju funkcionalne dodatke i ovisno o broju razrednih odjela u školi, oslobađaju se dijela ili ukupne nastave. Postavljanje ravnatelja (upravitelja, direktora) bilo je različito – od postavljanja do propisane izborne procedure i uvjeta. No vlast je u kontinuitetu zadržala mogućnost i pravo da u konačnici odlučuje o njihovom izboru.

Funkciju ravnatelja (upravitelja, direktora) u ovoj je školi od uvođenja te funkcije obavljalo 12 učitelja, od čega 10 učitelja i svega 2 učiteljice. Još je nepovoljniji odnos između učiteljica i učitelja ako se analizira vremensko razdoblje od 150 godina, koliko ta funkcija postoji. Učiteljice su tu funkciju obnašale svega tri godine ili 2 %.

Povijest lokalne i mjesne škole ima važnost za tu sredinu, ali može biti i izuzetno korisna pri pisanju sintetičke povijesti školstva.

Literatura

- Dubovicki, S. i Munjiza, E. (2021). Management and Supervision in Croatian School Education in the Historical Context and Continuity. *Croatian Journal of Education*, 23(4), 989-1041. <https://doi.org/10.15516/cje.v23i4.4267>
- Dubovicki, S. i Munjiza, E. (2022a). Školska arhitektura tradicionalne škole i njezina implementacija u didaktičko-metodičku organizaciju nastave. *Metodički ogledi*, 29 (2), 127-151. <https://doi.org/10.21464/mo.29.2.5>
- Dubovicki, S. i Munjiza, E. (2022b). Dvjestota obljetnica rođenja Ivana Filipovića (1823. – 2023.) (organizatora hrvatskog učiteljstva i reformatora hrvatskog školstva). *Napredak*, 163 (3 – 4), 325-351.
- Franković, D. (ur.) (1958). *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Pedagoško-književni zbor.
- Jakopović, S. (1984). *Pokret radne škole u Hrvatskoj*. Školske novine.

- Martinović, I. (1912). *Povjesne crtice o školstvu brodske pukovnije i broskog okružja*. Piščeva naklada.³²
- Matasović, A., Munjiza, E. i Vukovac, I. (1997). *Učenička zadruga Osnovne škole „Ivan Filipović“ Velike Kopanice 1957. – 1997*. Osnovna škola „Ivan Filipović“.
- Mažuran, I. (1993). *Stanovništvo i vlastelinstva u Slavoniji 1736. godine i njihova ekonomske podloga*. Osijek: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Mijatović, A. (1995). Obrazovanje kao razvojna supstancija. Društvene promjene i uloga znanosti. *Društvena istraživanja*, 4(2-3 (16-17)), 273-286.
- Mijatović, A. (1996). Usustavljivanje razvoja obrazovanja. *Društvena istraživanja*, 5(1(21)), 3-22.
- Munjiza, E. (1985). *Osnovna škola „Ivan Filipović“ u Velikoj Kopanici 1764. – 1984*. Školska knjiga, OŠ „Ivan Filipović“ Velika Kopanica i SIZ odgoja i osnovnog obrazovanja SlavonSKI Brod.
- Munjiza, E. (2009). *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski Fakultet.
- Munjiza, E. i Dubovicki, S. (2022). *Povijesni pregled vođenja i upravljanja u hrvatskom školstvu i školama*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Munjiza, E. i Dubovicki, S. (2023). *Ivan Filipović – organizator hrvatskoga učiteljstva i reformator hrvatskoga školstva. Povodom 200. godišnjice rođenja 1823. – 2023*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Nikolić, I. (2004). *Šokačke kućne zadruge u Sikirevcima i njihovo rodoslovlje*. Grafika d.o.o.
- Relković, M. A. (1994). *Satir iliti divlji čovik*. Privlačica.
- Varga, R., Peko, A., Vican, D. (2016). Uloga ravnatelja u koncepcijama promjena odgojno-obrazovnog sustava Republike Hrvatske. *Život i škola*, LXII(1), 39-50.
- Trstenjak, D. (1897). *Iz života i rada Ivana Filipovća*. Pedagoško-književni zbor.
- Zaninović, M. (1988). *Opća povijest pedagogije*. Školska knjiga.

Izvori i objavljena građa

- Cuvaj, A. (1910 – 1913). *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*. Knjige 1,2,6,7. Drugo ispravljeno i dopunjeno izdanje. Tisak i naklada kraljevine hrvatsko-slavensko-dalmatinske zemaljske vlade odjela za bogoslovlje i nastavu.
- Kontrolna knjiga pregleda škole u Velikoj Kopanici 1887. – 1945*.
- Martinović, I. (1912). *Povjesne crtice o školstvu brodske pukovnije i broskog okružja*. Piščeva naklada.
- Pravila učiteljskog društva „Ivan Filipović“ Velika kopanica, 1901*.
- Pravila učiteljskog društva za grad Brod i brodski kota, 1912*.
- Pravila učeničke zadruge OŠ „Ivan Filipović“ Velika Kopanica, 1980*.
- Pravila o organizaciji rada i vrednovanja rada Učeničke zadruge OŠ „Ivan Filipović“ Velika Kopanica, 1980*.

---

³² Ovo djelo ima i karakter građe jer se u njemu nalazi niz originalnih dokumenata. Riječ *Povjesne* je napisana kao u izvorniku.

*Pravilnik o pohvalama i nagradama Učeničke zadruge OŠ „Ivan Filipović“ Velika Kopa-
nica, 1980.*

Spomenica za obću pučku učionicu u Velikoj Kopanici 1764. – 1964.

Spomenica škole Velike Kopanice 1964. – 1990.

Spomenica škole Velike Kopanice 1990. – 2000.

Spomenica škole Velike Kopanice 2000. i dalje.

Sršen, S. (2011). *Kanonske vizitacije, dio knjige IX Brodsko područje župe Kopanica, Siki-
revci, Gundinci 1730. – 1833.* Duhovno hrašće.

*Zakon ob ustrojstvu pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatske
i Slavonije.* Cuvaj, 1910, knjiga 6, str. 435 – 454.

Zakon ob uređenju pučke nastave i obrazovanja učitelja u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.
Cuvaj, 1911, knjiga 8, str. 695 – 719.

Zakon o narodnim školama u Kraljevini Jugoslaviji od 5. XII. 1929. Tisak i naklada St.
Kugli.

Zakon o obaveznoj sedmogodišnjoj školi. *Narodne novine* 1946, br. 116.

Zakon o narodnim školama. *Narodne novine* 1951, br.171.

Zakon o osnovnoj školi. *Narodne novine* 1959, br. 32.

Zakon o osnovnom školstvu. *Narodne novine* 1990, br. 59.

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. *Narodne novine* 2008, br. 87.

Two hundred and sixty years of continuous education in Velika Kopanica

Abstract

The authors have researched the operation of the Kopanica School in a period of two hundred and sixty years, between 1764 and 2024. The research was longitudinal, and based on relevant literature and rich source materials. The analysis and results have been presented using a descriptive and *ex post facto*, causal method.

With regard to the school systems, the operation of the Kopanica School has been shown through the operation of different types of schools, such as trivial, folk elementary, general folk, six-year, seven-year, eight-year type A and B, and eight-year schools. For the sake of homogeneity in all school systems, the same categories have been tracked; the Kopanica School in relation to the system – its special features, achievements, successes, limitations, school buildings, furniture, classrooms, directors, and managers.

At Kopanica School academic results have consistently excelled, and in certain periods the school also excelled in extracurricular pursuits (student cooperative). It has permanently stimulated not only school innovations, but also legal innovations, and it has always been open to the local community.

Key words: continuity; media recognition; openness; rich programme structure/curriculum; tradition

